

Organska snov v morski vodi nastaja iz alg, ki potrebujejo za svojo rast rudninske soli in dovolj svetlobe za fotosintezo. Ker jakost svetlobe z globino pojema, sega zona, kjer je še dovolj svetlobe za fotosintezo do globine 80 m, kar pomeni ca 0,02 povprečne globine oceana. Izčrpane zaloge hranilnih soli se obnavljajo z gibanjem vode v morju. Zato je cirkulacija vode eden glavnih fizikalnih činiteljev, ki vplivajo na produktivnost morja. Voda v velikih globinah vsebuje veliko fosfatov in nitratov. Ta voda prihaja na površino zaradi počasnega navpičnega dvigovanja in je horizontalno razporejena v sistemu morskih tokov. Obalni tokovi odnašajo in razporejajo material, ki so ga reke nanesele s kopnega.

Razumljivo je, da v morjih, kjer je premalo hranilnih soli, tudi ni obilo rib. Vendar pa iz tega ne sledi, da je v vodah, ki so bogate s hranilnimi solmi, tudi vedno mnogo užitnih rib in školjk. V normalnih razmerah je živalsko in rastlinsko življenje v morju uravnovešeno, to se pravi, da obstaja neko sorazmerje med množino alg in rastlinojedih ter mesojedih živali. Vsako od teh skupin lahko predstavlja veliko število zvrsti. Kljub veliki raznolikosti morskih živali in rastlin pa je le relativno majhno število vrst pomembnih za hrano, ki jo dobivamo iz morja. Od več kot 20.000 znanih vrst živečih rib, jih samo nekaj stotin ulove v zadostnih količinah, da pridejo na svetovno tržišče.

Vprašanje je, ali bi se tudi produktivnost oceanskih ribiških področij dala povečati z umetnimi gnojili. Videz je, da se umetna gnojila dajo uspešno uporabiti le na relativno majhnih, zaprtih površinah. Upoštevati je tudi treba, da povečana koncentracija hranilnih soli lahko pospeši razmnoževanje nezaželenih mikroorganizmov, ki so škodljivi ribam in školjkam. Morskim biologom še ni uspelo razložiti „plevel“ od koristnih rastlin v morju, niti ne, da bi našli sredstvo, kako kontrolirati njihovo rast.

Iz navedenega lahko povzamemo zlasti dve:

1. Z izboljšanjem ribolova in njegovo razširitvijo na oddaljena ribiška področja, bi lahko pridobili še velike množine hrane. Posebno s pri-

merno izrabo velikih zalog ribjega bogastva na južni polobli bi lahko znatno povečali množino nalovljenih rib.

2. Ker sestavljajo ribe odprtega oceana sedaj večji del nalovljenih rib, ni mogoče pričakovati, da bi se razpoložljive množine hrane znatno povečale že samo z intenzivnejšo izrabo obalnih področij (gojenje školjk in umetno gnojenje zaprtih zalivov). Vse to ima lahko znaten krajevni pomen in utegne pripomoči k izdatnemu izboljšanju gospodarskega stanja prebivalstva, ki se s tem bavi. Toda v primerjavi s tem, kar bi lahko pridobili iz velikih oceanskih ribiških področij, je to le malenkost.

Prehrambeni viri morij seveda tudi niso neizčrpni, so pa zelo veliki. Šaj so velikanske morske površine z izredno velikimi množicami rib in drugih morskih živali predvsem na južni hemisferi (v bližini Antarktike in Patagonije) še skoraj popolnoma neizrabljene. Pojavljajo se tudi vedno nove možnosti za izkoriščanje morskih alg in zooplanktona v prehrambene namene. Poglavitne ovire za bolj učinkovito izrabo morskih virov prehrane so: pomanjkljivo poznavanje življenja v morju, nepoznavanje hranilne vrednosti ribjega mesa, konservativnost v načinu prehrane in pa pomanjkanje mednarodnega sodelovanja za zaščito ribjega zaroda pred pretiranim ribolovom.

LITERATURA

- 1 — Les hommes et leur nourriture; Aldous Huxley: La double crise; John Russel: Pour sortir de l'impasse; Publié sous les auspices de l'Unesco, Paris 1950, str. 21.
- 2 — Memo Vol. III. — N^o. 7, july 1954; Fish farming can give big yields.
- 3 — Les hommes et leur nourriture; Harold Blegvad: Les espèces comestibles de mer et d'eau douce; Publie sous les auspices de l'Unesco, Paris 1950, str. 44.
- 4 — Memo, FAO, march 1954; FT Wahlen: „Is the world too small“.
- 5 — W. S. Woytinsky and E. S. Woytinsky: World population and production, trends and outlook; The twentieth century fund, New York 1953, str. 746.
- 6 — Memo, FAO, june 1956; Global survey of marine wealth means more food.

Darko Radinja

GEOGRAFSKO IZRAZJE IN IMENOSLOVJE

RUDNINE — RUDE — KOVINE

Pri uporabljanju gornjih treh izrazov smo često premalo skrbni. Nekaj primerov:

„...dežela je bogata z rudninami.“ oziroma „...tam kopljejo tudi aluminij in železo“ ali pa „Pomembna je še železova ruda, svinec in cink“ in „Na prvem mestu so barvne rude, cinka nakopljejo letno 81.000 ton“ itd.

Brez dvoma so v prvem primeru „rudnine“ namesto „rude“ pač zato, ker med rude ne moremo šteti vsega zemeljskega bogastva. Težava je tedaj v tem, ker z izrazom „rudno bogastvo“ ne moremo zajeti na primer premoga, nafte, boksita, soli itd. Tu je torej vzrok, da si nekateri pomagajo z „rudninami“. Ta izraz sicer vse to zajema; toda zajema tudi mnogo več, takorekoč vse kamenine, celoten relief. Izraz je torej pojmovno

mnogo preobsežen in zato v tej rabi tudi nesmiseln. Katera dežela pa ni bogata z rudninami, enimi ali drugimi?

V bistvu gre za dvoje. Za skupno poimenovanje rud in vseh tistih rudnin, ki so bodisi organskega izvora (premog, nafta itd.) bodisi anorganskega, nekovinskega značaja (na primer kaolin, kamena sol, sadra, opekarniške oziroma keramične glin, „cementni“ lapor itd.). Skratka za tiste rudnine oziroma kamenine, ki so že danes pomembne surovine za industrijo. — Glede tega skupnega poimenovanja bi kazalo uporabljati kar izraz „zemeljsko bogastvo“. Saj nam ta lepo pove, da gre za stvari iz zemlje in sicer za tiste, ki imajo za današnje gospodarstvo vrednost, so torej bogastvo.

Poleg gornjega bi kazalo morda uporabljati še izraz „industrijske rudnine“. Ta nam pove, da gre tu za tiste rudnine, ki so pomembne za industrijsko predelavo oziroma za uporabo v industriji sploh. Ta izraz je sicer precej boljši kot samo „rudnine“, je pa pojmovno še vedno preširok. K industrijskim rudninam lahko štejemo vrsto kamenin, na primer apnenec kot surovino za apno, večino magmatskih kamenin kot stavbno gradivo itd. Tudi v geološki terminologiji ni enotnosti, ne v domači in ne v tuji. V slovenski geološki literaturi naletimo na primer na izraz „koristne izkopenine“. Vendar pa mi ta in podobni izrazi (gospodarske izkopenine, gospodarske rudnine itd.) niso posebno všeč. Koristne izkopenine so na primer lahko tudi arheološke ali paleontološke.

Slednjič gre tu za ločeno, dvojno poimenovanje. Kako bi namreč označili vse tiste „nekovinske rudnine“, ki niso rude. Nekateri uporabljajo izraz „nekovinske surovine“, „nekovinski minerali“, „nekovinsko bogastvo“, „nekovinske izkopenine“, „nekovinske rudnine“ in podobno. Tudi ti izrazi so pojmovno mnogo preobsežni, in velja zanje isto, kar smo prej omenili za rudnine. Smiselno bi bilo kvečjemu „industrijske nekovinske rudnine“, kar pa jezikovno ni posebno dobro.

Predlagal bi tole: Pri skupnem poimenovanju uporabo „zemeljsko bogastvo“ ali kvečjemu „industrijske rudnine“. Pri ločenem poimenovanju pa bi raje enostavno kar naštel vse tiste „nekovinske rudnine“, kakor pa iskal zanje skupen izraz. Zaenkrat jih res ni toliko, da bi se izgubljali v naštevanju, zlasti pri regionalni geografiji ne. Saj ima posamezna dežela le eno, dve, tri take rudnine. N. pr.: dežela ima razen rudnega bogastva in energetskih virov tudi še obilo kaolina ali azbesta ali žvepla in podobno.

Slednjič imamo še nedoslednost glede uporabe ruda-kovina. Velika razlika je na primer ako pridobiva kaka država en milijon ton železa ali pa le enako količino železove rude, s kaj raz-

ličnim odstotkom železa. Država pridobiva na primer lahko veliko boksita, ne pa tudi aluminija in narobe. Isto velja za železovo rudo in železo, za kromit in krom, za volframit in volfram itd.

Ako čitamo „cinka nakopljejo letno 81.000 ton“, si moremo to različno razlagati. Po besedi „nakopljejo“ moremo sklepati, da gre tu za rudo in ne za kovino. Po besedi „cink“ pa utegnemo sklepati, da gre tu vendarle za nakopano in hkrati tudi že za predelano rudo, torej vendar za kovino. Prvo in drugo sklepanje je utemeljeno, stavek je torej dvoumen in zato netočen.

HIDROELEKTRARNA (HE) —
HIDROCENTRALA (HC) in
TERMoeLEKTRARNA (TE) —
TERMOCENTRALA (TC)

Oglejmo si oba izraza v nesestavljeni obliki: elektrarna-centrala. Brž spoznamo, da nam drugi izraz pravzaprav ne pove ničesar določnejšega, saj ga moramo uporabljati v najrazličnejših zvezah (telefonska centrala, mednarodna centrala itd.). Smiselno je le prvi izraz, ker nam jasno označuje, da gre tu v bistvu za napravo, ki proizvaja električno energijo, torej za elektrarno. Točneje, za „tovarno“, ki pravzaprav pretvarja energijo iz ene oblike v drugo, na primer iz mehanske ali kemične (vodna sila, premog, nafta, plin itd.) v električno. Glede na to pa ločimo seveda tudi več vrst elektrarn, na primer vodno elektrarno (hidroelektrarno), toplotno elektrarno (termoelektrarno), atomsko elektrarno itd.

V skrbnem geografskem jeziku moramo vse-kakor težiti za tem, da utrdimo rabo hidroelektrarna oziroma termoelektrarna namesto nenazorne in pojmovno napačno rabljene, čeprav močno razširjene hidrocentrale oziroma termocentrale.

NAFTA — PETROLEJ

V slovenski geografski literaturi, tudi v učbenikih, se večkrat uporabljata oba izraza kot sinonima, podobno kot v angleški in francoski literaturi. Nasprotno pa v nemški in ruski geografiji oba izraza pojmovno razlikujejo.

Med obema izrazoma je v resnici precejšen razloček, ki ga dopro poznajo zlasti kemiki, geologi, tehnologi itd. Nafta je namreč nerafinirana, surova oblika tega energetskega vira. Petrolej pa je le eden izmed derivatov (frakcij), ena izmed sestavin, ki jo dobe pri čiščenju nafte, podobno kot bencin, gasolin, vaseolin, parafin itd. Pravilno je torej le naftni vrelci in ne petrolejski vrelci, naftne zaloge in ne petrolejske (te so mnogo manjše!) itd. Zato je prav, da dosledno uporabljamo izraz nafta, naftni vrelci, naftna polja, naftne zaloge, naftovodi ipd., kadar gre za surovo obliko tega energetskega vira.